

نقدی بر کتاب «توفان خلیج»*

اخیراً کتابی تحت عنوان «توفان خلیج»، تألیف الیویه دلاژ و ژرار گریزیک، ترجمه آقایان دکتر اسدالله مبشری و دکتر محسن مؤیدی توسط انتشارات اطلاعات منتشر شده است. این کتاب به طور کلی حاوی اطلاعات جالبی است و گرچه عدم ذکر منابع و مآخذ در برخی موارد استناد به این اطلاعات را خدشه دار می‌کند، ولی برای کسانی که مایل باشند در خصوص کل کشورهای حوزه خلیج فارس اطلاعات به نسبت جدیدی داشته باشند، می‌تواند کتاب مفیدی باشد. لازم به یادآوری است که به هر حال دانشجویان و دست‌اندرکاران رشته‌های علوم سیاسی و اجتماعی ناچار خواهند بود که طبق نیاز و سلیقه خود مطالب کتاب را فیش برداری و دوباره مرتب کنند تا در صورت نیاز بتوان به آسانی به آنها مراجعه کرد؛ زیرا در شکل فعلی کتاب به خاطر نداشتن فهرستهای موضوعی و راهنما و همچنین عدم تقسیم‌بندی مطالب به شکلی علمی و با نظامی منطقی، نمی‌توان به آسانی بار دیگر به مطالب خوانده

شده رجوع کرد. مؤلفین کتاب که جوانانی هستند خبرنگار و نویسنده رسانه‌های گروهی، یا اطلاع‌چندانی از نحوه ارائه مطالب طبق روشهای متداول در دانشگاه‌ها و مراکز تحقیقاتی نداشته‌اند و یا این روشها را نمی‌پسندیده‌اند! لذا همه مطالب جمع‌آوری شده طی سالها را بدون دنبال کردن نظم منطقی در پی هم قرار داده‌اند و شیوه‌های ژورنالیستی را در ارائه تحلیل‌های سیاسی و اجتماعی به کار گرفته‌اند. در اینجا تذکر نکاتی درباره مطالب کتاب و ترجمه آن ضروری به نظر می‌رسد.

الف) ارزیابی اجمالی مطالب کتاب

۱. عناوین فصلها و بخشهای کتاب به سبک روزنامه‌نگاران به شکلی انتخاب شده‌اند که بیش از رساندن محتوا، چشمگیر و جلب‌کننده توجه خواننده باشند. همچنین به اجمال باید گفت که هیچ‌گونه ارتباط منطقی بین فصلها و بخشهای مختلف کتاب موجود نیست و لذا نوشته حاضر بیشتر حالت یک

* الیویه دلاژ و ژرار گریزیک، توفان خلیج، ترجمه اسدالله مبشری و محسن مؤیدی، (تهران: انتشارات اطلاعات، ۱۳۶۶).

نسبت به استعمارگران سابق». پراکندگی مطلب به همین جا خاتمه نمی‌یابد و در هر یک از این بخشهای فرعی نیز می‌توان مطالب مختلفی یافت که ارتباطی با عنوان بخش ندارد.

۳. در سراسر کتاب، اشتباهات آشکاری چه از نظر ارائه اطلاعات و چه از جهت ثبت اسامی و... به چشم می‌خورد که مترجمین محترم نیز از کنار آنها گذشته‌اند و برای روشن شدن ذهن خوانندگان فارسی زبان هیچ گونه توضیحی نداده‌اند. در زیر به برخی از این اشتباهات اشاره می‌شود:

— در صفحه ۹۶، سطر ۱۴، مذکور است که «شیعیان اهل کشور سعودی انگشت‌شمارند». گرچه صفت انگشت‌شمار ممکن است اصطلاح انتخابی مترجمین باشد و نه عبارت به کار رفته توسط مؤلفین، ولی به هر حال تعداد این شیعیان آنچنان کم نیست که بتوان آنها را انگشت‌شمار خواند. در بعضی از منابع تعداد آنها را تا ۴۰۰ هزار نفر برآورد کرده‌اند؛* در حالی که کل جمعیت بومی عربستان را در حدود ۶ میلیون نفر می‌دانند** در ضمن در صفحه ۲۰۷، سطر ۴ از آخر نیز درباره ساکنان مناطق نفت خیز شرق عربستان چنین آمده است: «... ساکنان این نواحی... غالباً شیعه مذهبند...» و با توجه به اینکه بخش عمده‌ای از جمعیت عربستان در همین مناطق نفت خیز کار و سکونت دارند، این اظهار با مطلب قبلی تناقض پیدا می‌کند.

— در صفحه ۹۷، سطر ۶ از آخر در مورد

«جنگ» (یا «کشکول») را دارد که همه چیز در آن می‌توان یافت، بدون اینکه هیچ چیز در جای خود باشد. جالب اینکه مطالب هر بخش نیز ارتباط چندانی با عنوان آن و یا با عناوین فصلها ندارد و لذا خواننده از فهرست مختصر فصلهای کتاب در عمل نمی‌تواند پی به محتوای آنها ببرد و عناوینی مانند «انبار باروت» یا «عقاب و شاهین» و... در واقع مفهوم روشنی را در خصوص محتوای فصل القا نمی‌کنند.

۲. در این کتاب اطلاعات گردآوری شده از نظر نوع و از جهت موضوع، تقسیم‌بندی نشده‌اند. به عبارت دیگر، در هر بخش از کتاب همه نوع مطالب نظامی، سیاسی، اقتصادی و اجتماعی را می‌توان یافت. علاوه بر این، فصلهای گوناگون کتاب نماینده تقسیمات جغرافیایی در منطقه خلیج فارس نیز نیست و حتی در فصلهایی که به شکلی اشاره به یکی از کشورهای منطقه دارند، اطلاعات پراکنده‌ای را از کل منطقه می‌توان یافت. نمونه جالب این گونه تقسیم‌بندی مطالب، در فصل سیزدهم، تحت عنوان «عربستان سعودی پدرخوانده منطقه» مشهود است. در این فصل، عناوین بخشهای فرعی به ترتیب عبارتند از: «بزرگراه و گسترش نفوذ سعودی»، «انحلال مجالس بحرین و کویت»، «شورای امارات متحده عربی: دمکراسی عشیره‌ای»، «مجلس شورای عربستان سعودی: شیربی یال و دم و اشکم که دید؟»، «درگیری خاندان حاکم و سرمایه‌های ملی» و «واکنش ریاض

* Committee on Foreign Relation, U.S. Senate, *War in the Gulf*, (Washington, Aug., 1984), p.28.

** *Mud*, (13 June, 1987).

اشغال شده را رسماً به اطلاع جهانیان رسانیده است.» واضح است که لفظ «استقلال» نابجا به کار رفته همچنانکه لغت «اشتغال» به غلط استعمال شده است.

— در صفحه ۲۴۲، سطر ۲ از آخر از دستگیری و اعدام رهبران و اعضای حزب توده در ژانویه ۱۹۸۳، سخن رفته است، در حالی که این مطلب با واقعیت مطابقت ندارد و انتشار کتاب «کژراهه» نوشته ایدئولوگ سابق آن حزب در مرداد ماه ۱۳۶۶، زنده ترین دلیل آن است.

— در صفحه ۲۵۴، سطر ۳ عبارت «در ماه رمضان ۱۹۸۳» ترکیب مضحکی از سوی مؤلفین ساخته است که مترجمین نیز عیناً آن را نقل کرده اند.

— در صفحه ۲۵۸، سطر ۳ و ۴ آمده است: «مقامات عربستان که پیرو مذهب وهابی و به تعصبات شدیدی پای بندند قطعاً نخواهند گذاشت کلوبهای شبانه و مراکز عیش و نوش که بحرین را نموداری از مونت کارلو و هنگ کنگ در منطقه جلوه می دهد، بی دردسر به کار خود ادامه دهند.» در پایان همین بخش در صفحه ۲۵۹، سطر ۱۴ و ۱۵ آمده است: «با این همه، آزادی و تساهلی که هم اکنون در بحرین مشاهده می شود، چون به سود مقامات سعودی است، همچنان پایدار خواهد ماند.» این موضع متناقضی که مؤلفین برای مقامات سعودی در قبال یک مسئله قائل شده اند، قابل توجیه نیست.

۴. مآخذ و منابع برخی از اطلاعات و آمارهای ارائه شده مشخص نیست و در بعضی موارد نیز این منابع به صورت گنگ و ناقص ذکر شده اند. به هر صورت، گاه اطلاعات ارائه

زنجیرزی در مراسم عزاداری عاشورا چنین آمده است: «جوی های کوچک خون به جوی های خون تبدیل شده است...» و حال آنکه به طور معمول در زنجیرزی خونی جاری نمی شود و به هر حال خونهای احتمالی نمی توانند تشکیل جوی خون را بدهند.

— در صفحه ۱۶۹، سطر ۱۰ و ۱۱ چنین آمده است: «... بمب افکن اف-۱۵ ایرانی توانسته بود از شبکه رادار سعودی با سرعت بگذرد...» در حالی که طبق اطلاعات نظامی موجود، ایران بمب افکن اف-۱۵ ندارد و به عکس عربستان دارای چنین هواپیمایی است.

در ضمن در همین صفحه، سطر ۱۸ اظهار شده است که در فرودگاه طهران هواپیماهای اف-۵، اف-۱۵، اف-۱۶ و میراژهای فرانسوی به چشم می خوردند؛ در حالی که طبق اطلاعات موجود، آمریکا هواپیمای اف-۱۶ را که دارای قدرت تهاجمی زیادی است، قبلاً در اختیار اسرائیل گذاشته و تا سال ۱۹۸۷ به درخواست خرید عربستان پاسخ مثبتی نداده است.

— در صفحه ۱۹۰، سطر ۲ از آخر آمده است: «... عراق مدتها بود که از پیمان سنتو خارج شده بود...» در حالی که عراق عضو پیمان بغداد بوده و پیمان سنتوپس از خروج عراق از پیمان بغداد تشکیل شد. در صفحه ۲۰۱، سطر ۵ از آخر نیز همین اشتباه تکرار شده است.

— در پاورقی صفحه ۲۲۸ لغت «تالوگ» به اشتباه Talweg نوشته شده، در حالی که به لاتین آن را Thalweg می نویسند.

— در صفحه ۲۳۶، سطر ۹ آمده است: «محمد رضا پهلوی بسرعت استقلال جزایر

مندرج است: «تا پایان ۱۹۸۲ سه کشور ذکر شده، کویت، امارات و عربستان مبلغ ۳۰ میلیارد دلار به حساب عراق پرداخته بودند. ترتیب پرداخت هر سه ماه یک بار از این قرار است: عربستان سعودی ۳ میلیارد، کویت ۲ میلیارد، امارات متحده عربی ۱ میلیارد و قطر ۵۰۰ میلیون...» معلوم نیست که منبع این خبر و خصوصاً نحوه تقسیم این پرداختها کدام است.

ب) اشتباهاتی که در ترجمه وارد شده است در کار ترجمه کتاب نیز سهل انگاریها و اشتباهاتی به چشم می خورد که اهم آنها به قرار زیرند:

۱. نام کتاب در اصل فرانسه «بازی شش خاندان» (*Le Jeu des six Familles*) است که در ترجمه فارسی به این صورت مجعول و ناقص درآمده است. از مترجم ایرانی انتظار می رود که حتی اگر نویسنده ای نام خلیج فارس را به طور مجعول و یا ناقص به کار برد، در ترجمه اشتباه را اصلاح کند و در اینجا متأسفانه مترجمین در نهایت کم لطفی نام اصلی کتاب را به یک نام غلط تغییر داده اند. بدیهی است که مسئله رعایت امانت در ترجمه نیز در اینجا مطرح نیست، چرا که گذشته از عنوان کتاب، در بعضی موارد در متن کتاب تنها از لفظ خلیج استفاده شده و مترجمین آن را به خلیج فارس تغییر داده اند، صفحات ۱۸۹ سطر ۱۴، ۱۹۹ سطر ۱۰، ۲۰۰ سطر ۲، و صفحه ۲۵۳ سطر ۱۵. در ضمن در صفحات ۲۲۵، ۲۵۱ و ۲۵۲ نیز نام خلیج فارس به طور کامل به کار رفته است؛ در حالی که در متن اصلی عنوان ساختگی «خلیج عرب-فارس»

شده به کلی کهنه و یا احیاناً مبتنی بر اشتباه هستند. برای مثال می توان موارد زیر را عنوان کرد:

— در صفحه ۱۹۳، سطر ۱۷ آمده است که عمان دو فرودگاه نظامی که مجهز به سلاح دفاعی اتمی است به ارتش آمریکا واگذار کرده است. نام این دو فرودگاه و موقعیت آنها و منبع خبری با این اهمیت ذکر نشده است.

— در صفحه ۱۸۸، سطر ۶ از آخر بدون ذکر دلیل و مآخذ اظهار شده است: «برخلاف شایعاتی که رایج است، دخالت نظامی ارتش سرخ در افغانستان، منحصرأ به دستور لئونید برژنف نبوده و اوچندان رضایت به این کار نداشته است.»

— در صفحه ۱۸۹، سطور ۱۴ تا ۱۶ چنین آمده است: «۹ لشکر موتوریزه (ارتش سرخ) به طور دائم در خط مرزی ایران استقرار دارند (۸۰ تا ۹۰ هزار سرباز). در سراسر قفقاز و ترکمنستان ۲۳ لشکر مستقرند که تعداد افراد آن بالغ بر ۲۰۰ هزار نفر است.» در این مورد نیز منبع اطلاعات ذکر نگردیده است.

— در صفحه ۲۰۷، سطر ۳ نیز بدون ذکر مآخذ آمده است: «نیروی واکنش سریع قادر است در صورت لزوم ۴۰۰ هزار سرباز را در حوزه خلیج (فارس) پیاده کند.»

— در صفحه ۲۱۲، سطر ۴ نیز بدون ذکر منبع خبر آمده است: «... شیخ بحرین در جریان گروگانگیری به یکی از دوستان اروپایی در پلاژ پادشاهی خود گفته بود: اگر من به جای کارتر بودم به ایران حمله می کردم.»

— در صفحه ۲۴۶، سطر ۱۳ به بعد چنین

به کار گرفته شده است.

۲. مؤلفین کتاب به خوانندگان فارسی زبان معرفی نشده‌اند و خواننده ایرانی که به احتمال زیاد با نام و سوابق و مشخصات آنها آشنایی ندارد نمی‌تواند مطالب کتاب را به‌طور صحیحی ارزیابی کند. نام و نشان و مشخصات چاپ فرانسه کتاب نیز ارائه نشده است. در ضمن نام مؤلف دوم کتاب Grzybek است که در برگردان فارسی «گریزبک» نوشته شده و به ظاهر باید «گریبک» نوشته شود.

۳. فهرست مندرجات کتاب تنها شامل عناوین فصلهاست و حتی عنوانهای بخشهای فرعی هر فصل را نیز در برنمی‌گیرد؛ در حالی که برای چنین کتابی که مطالب گوناگونی به‌طور پراکنده در آن ارائه شده، وجود یک فهرست موضوعی و یک فهرست راهنما ضروری به نظر می‌رسد. عجیب آنکه فهرست راهنمایی در انتهای متن فرانسه کتاب، همراه با چند نقشه، وجود دارد که مترجمین محترم اقدام به برگردانیدن آنها نکرده‌اند.

۴. از حروف اول اسامی نهادها و شرکتها و دستگاه‌های دول خارجی به‌عنوان اسم علم در سراسر کتاب استفاده شده که نمونه‌های آن را در صفحات ۲۴، ۲۷، ۲۸، ۵۳، ۹۹، ۱۳۷، ۱۴۹، ۱۷۳، ۱۸۴، ۱۸۷، ۲۰۹ و ۲۷۰ می‌توان یافت. این‌گونه تلخیص اسامی، علاوه بر اینکه در زبان فارسی چندان متداول نیست، در مورد اسامی خلاصه شده نهادهای خیلی معروف خارجی نیز املاهای فرانسه آنها اساس کار قرار گرفته، در حالی که خوانندگان فارسی زبان عموماً با تلخیصهای مبتنی بر املاهای انگلیسی

آنها آشنایی دارند.

۵. اغلاط فراوانی از نظر ثبت اسامی عربی و عدم پیروی از ضابط متداول اسامی در مطبوعات فارسی، در سراسر کتاب وجود دارد و عجیب آنکه همین املاهای غلط اسامی نیز بعضاً به‌طور یکنواخت ثبت نشده‌اند. اینک نمونه‌هایی از این اغلاط:

— صفحه ۱۰، سطر ۶ از آخر و چند جای دیگر «آب» (EAU) به جای امارات عربی متحده (مترجمین حروف اول اسم اتحادیه را به صورت یک کلمه مستقل به فارسی برگردانده‌اند)؛

— صفحه ۱۰، سطر ۵ از آخر و صفحه ۱۹، سطر ۵ «ام القویم» به جای «ام القوین»؛

— صفحه ۲۹، سطر ۱۴ «ساعده بن تیمور» به جای «سعید بن تیمور» — همین اسم در صفحات ۴۹ و ۵۲ به‌طور صحیح به کار رفته است؛

— صفحه ۳۱، سطر ۷ «سوئیس» به جای «ژنو»؛

— صفحه ۳۲، سطر ۱۳ و ده‌ها جای دیگر، «دهران» به جای «ظهران»؛

— صفحه ۷۴، سطر ۳ و ۷ از آخر و ده‌ها جای دیگر، «هزه» به جای «حساء»؛

— صفحه ۷۶، سطر ۵ و چند جای دیگر «ینبوع» به جای «ینبع»؛

— صفحه ۱۰۰، سطر ۱۱ و صفحه ۲۶۶، سطر ۹ از آخر «خفوف» به جای «هفوف»؛

— صفحه ۱۱۰، سطر ۱۴ «خوارج عبادی» به جای «خوارج اباظی»؛

— صفحه ۱۱۰، سطر ۱۷ و صفحه ۲۶۴، سطر ۱۰ «رشید» به جای «راشد»؛

۲۵۴، سطر ۴ «رشید عبدالله» به جای «راشد عبدالله».

۶. برخی عبارات نیز به اشتباه ترجمه شده و گاه بعضی عبارتها از متن ساقط و یا به آن الحاق شده‌اند که اهم آنها به قرار زیرند:

— صفحه ۴۶ سطور ۱۳ و ۱۴: «کارتهای نفتی بهای خود را ۵ دلار کاهش دادند و بالاترین قیمت را روزانه ۷/۵ میلیون بشکه تثبیت کردند!»؛

— در صفحه ۱۱۹، سطر اول آمده است: «در ۲۸ اوت ۱۹۸۱ آشکار شد که عدن یک پیمان دوستی با مصر و لیبی یعنی دو متحد مسکومضا کرده...» ناگفته پیداست که در آن تاریخ نه تنها مصر متحد مسکونبود، بلکه مورد تحریم اعراب نیز قرار داشت. در واقع به جای مصر باید «اتیوپی»؛ نوشته می شد زیرا پیمان عدن با شرکت لیبی، اتیوپی و یمن جنوبی منعقد گردید. به این مطلب در صفحه ۱۸۶ نیز اشاره شده که در آنجا از اتیوپی نام برده شده است.

— در صفحه ۱۴۲، سطر سوم از آخر آمده است: «شورای همکاری و امنیت کشورهای خلیج تشکیل گردید...» که احتمالاً قرارداد امنیتی کشورهای منطقه مورد نظر است. در صفحه ۱۴۴ نیز آمده است: «علیرغم اصرار عربستان به پیوستن کویت به شورای خلیج، این کشور از خود عدم تمایل نشان می دهد». که ظاهراً هدف از «شورای خلیج» قرارداد امنیتی کشورهای منطقه است و نه شورای همکاری خلیج فارس.

— در صفحه ۲۱۰، سطر ۱۴ عبارت Casus belli به معنی جلوگیری از برپایی جنگ آمده است که به ظاهر، معنی صحیح

— صفحه ۱۱۴، سطر ۴ از آخر «ظفار» به جای «عمان»؛

— صفحه ۱۱۵، سطر آخر و صفحه ۱۱۶، سطور ۷ و ۹ «ازیر» به جای «عسیر»؛

— صفحه ۱۳۲، سطر سوم از آخر «سعد» به جای «صعد». در ضمن صعد را در چند قدمی مرز سعودی دانسته که در واقع ۵۰ کیلومتر با مرز عربستان فاصله دارد؛

— صفحه ۱۵۸، سطر ۵ و صفحه ۱۵۹، سطر ۱۵ «رأس موسی» به جای «رأس مسند»؛

— صفحه ۱۵۹، سطر ۱۴ «صیب» به جای «سیب». این نام در صفحات ۱۵۰ و ۲۰۵ به طور صحیح به کار رفته است؛

— صفحه ۱۵۹، سطر ۱۴ «سماری» به جای «ثمریت». این اسم در صفحه ۲۰۵ به صورت «ساماریت» ثبت شده است؛

— صفحه ۱۵۹، سطر ۱۷ «خضاب» به جای «ابوالخصیب»؛

— صفحه ۱۶۷، سطر ۱۳ و ۱۶۸، سطر ۲ «خامس مشیط» به جای «خمیس مشیط». این نام در صفحه ۱۱۵ صحیح درج گردیده است؛

— صفحه ۱۸۵، سطر ۱۴ «حبشه» به جای «اتیوپی»؛

— صفحه ۱۸۹، سطر ۵ از آخر و چند جای دیگر «سکتر» به جای «سقطره»؛

— صفحه ۱۸۹، سطر ۷ از آخر «شندان و فراج» به جای «شینداند و فراه»؛

— صفحه ۲۳۶، سطر ۴ «تنب علیا و تنب سفلی» به جای «تنب بزرگ و تنب کوچک»؛

— صفحه ۲۳۶، سطر ۸ از آخر و صفحه

سراسر کتاب به چشم می‌خورد که از چشم ویراستار احتمالی و مصحح کتاب گریخته است. به نمونه‌هایی از این گونه اشتباهات در زیر «اشاره می‌شود:

— ص ۶۵، س ۱۳: به ظاهر عبارت «گفته می‌شود» از متن ساقط شده است؛

— ص ۷۰، س ۱۲: عبارت «اگر ضرورتی پیش آید» اضافی است؛

— ص ۸۷، س ۲ و ۳ از آخر آمده است: «... در راه‌های کوتاه بحرین و امارات که ۴۵ کیلومتر روی ۲۵ است...» که معنی آن معلوم نیست؛

— ص ۱۰۹، س آخر: «سلطنت عثمان» به جای «سلطنت عمان»؛

— ص ۱۹۶، س ۴ و ۵: «... شوروی در جنگ برادرانه دویمن با آن که رسماً به عدن دل‌بستگی داشت.» که لفظ دل‌بستگی علی‌الاصول باید به وابستگی یا همبستگی تبدیل شود؛

— ص ۲۰۲، س ۴ از آخر: «... افراد این نیرو غالباً از سربازان آمریکایی ویتنام‌اند...» که ظاهراً مقصود سربازان آمریکایی جنگ کرده در ویتنام هستند. — و ...

آن «عمل خصمانه» و یا «اقدام جنگ طلبانه» است.

— در صفحه ۲۳، سطر ۱۱ لغت Blitzkrieg که معمولاً «حملة برق‌آسا» معنی می‌شود، به صورت «یورش شدید و ویرانگر چونان درخششی فراگیر...» ترجمه شده است.

— در صفحه ۲۵۳، سطور ۱۳ تا ۱۵ آمده است: «به طور خلاصه در فاصله دوری از تنگه هرمز روزی تقریباً ۵۰ میلیون بشکه نفت خام محصول کشورهای خلیج صادر می‌شود». که عبارت «محصول کشورهای خلیج» به کلی زائد است و علاوه بر آن، این میزان کل مصرف جهان می‌باشد. در ضمن باید در نظر داشت که کشورهای حوزه خلیج فارس در اوج افزایش تولید خود نیز روزانه بسیار کمتر از این مقدار (و کمتر از نصف آن) نفت صادر می‌کردند و در سال‌های اخیر، کل تولید کشورهای عضو اوپک روزانه کمتر از ۱۷ میلیون بشکه بوده است.

— در صفحه ۲۵۷ از انتهای بخش اول فصل سیزدهم حدود ۲۷ سطر از متن اصلی حذف شده، بدون اینکه هیچ گونه اشاره‌ای به این مطلب شود.

اغلاط انشایی و چاپی

اغلاط انشایی و چاپی فراوانی نیز در

پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی